

dr inż. Tomasz Trojanowski
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Otoczenie ekologiczne w działalności gospodarczej przedsiębiorstw The ecological environment in the economic activity of enterprises

Streszczenie: W artykule poruszono zagadnienia dotyczące środowiska naturalnego w działalności gospodarczej przedsiębiorstw. We wstępie artykułu zwrócono uwagę na oddziaływanie przedsiębiorstw na środowisko naturalne. W rozdziale pierwszy przedstawiono globalne zagrożenia środowiskowe, do których autor zalicza wzrost konsumpcji społeczeństw, przeludnienie Ziemi, czy zmiany klimatyczne. Przedstawiono również zagrożenia społeczne. W rozdziale drugim artykułu wskazano na ochronę środowiska naturalnego w aspekcie międzynarodowym. Krótko scharakteryzowano debatę sztokholmską poświęconą ochronie środowiska naturalnego, wskazano na genezę idei zrównoważonego rozwoju oraz wyjaśniono znaczenie zrównoważonego rozwoju. W końcowej części artykułu przedstawiono funkcjonowanie przedsiębiorstwa w otoczeniu środowiskowym. Zaprezentowano między innymi podział zasobów naturalnych na cztery kategorie. Poruszono także kwestię marketingu przedsiębiorstw. Opracowanie kończą wnioski, w których zawarto koncepcję przekształcenia społeczeństw konsumpcyjnych w społeczeństwa zrównoważone.

Słowa kluczowe: środowisko naturalne, przedsiębiorstwo, zrównoważony rozwój

Abstract: The article deals with environmental issues in the business activity of enterprises. The introduction of the article highlights the influence of businesses on the environment. It includes the objective of the study. The first chapter presents global environmental dangers to which the author includes an increase in consumption of societies, overpopulation of the Earth and climate change. It also presents the social risks. The second chapter of the article points to the protection of the environment in an international context. The Stockholm debate devoted to the protection of the environment is characterized briefly. The genesis of the idea of sustainable development is indicated. The importance of sustainable development is explained. The final part of the article presents the functioning of companies in environmental surroundings. Presented, inter alia, the distribution of natural resources in four categories. The issue of marketing companies is also raised. The article includes conclusions, which covers the concept of the transformation of consuming societies in a sustainable society.

Keywords: environment, enterprise, sustainable development

Wstęp

Rozwój ekonomiczny przedsiębiorstw poprzez zwiększenie produkcji i sprzedaży wytworzonych produktów, a tym samym powiększanie udziałów rynkowych nie pozostają obojętne na stan środowiska naturalnego. Praktycznie każda działalność biznesowa przedsiębiorstw prowadzona na rynku krajowym

lub międzynarodowym w większym lub mniejszym stopniu wpływa na kondycję środowiska naturalnego. Jednym z głównych zadań działalności biznesowej przedsiębiorstw jest prawidłowe rozpoznanie i skuteczne zaspokajanie potrzeb i pragnień nabywców. W tym celu przedsiębiorstwa wytwarzają dobra, które są w stanie zaspokoić zdefiniowane potrzeby ludzi. Działalność twórcza organizacji w sposób oczywisty związana jest z oddziaływaniem na środowisko naturalne człowieka. Czerpanie surowców naturalnych Ziemi, potrzebnych do produkcji, stanowi niepodważalną ingerencję w ekosystem naszej planety.

Rozwiązywanie problemów ekologicznych na poziomie międzynarodowym i globalnym stanowi punkt wyjścia do dalszej dyskusji na temat poprawy kondycji środowiska naturalnego. Pojedyncze podejmowanie problemu środowiskowego na poziomie jednego czy dwóch państw nie w pełni przyniesie spodziewane rezultaty w odniesieniu do poprawy jakości ekosystemu. Dopiero szersza, wielonarodowa współpraca poparta deklaracjami i działaniami na rzecz ochrony środowiska naturalnego może w sposób wyraźny przyczynić się do poprawy jego stanu.

Celem artykułu jest wskazanie i podkreślenie znaczenia aspektów ekologicznych w działalności biznesowej przedsiębiorstw i w życiu człowieka oraz określenie roli międzynarodowej współpracy na rzecz ochrony środowiska naturalnego.

Globalne zagrożenia środowiskowe

Współczesny przemysł i konsumpcyjne nastawienie człowieka stwarzają poważne zagrożenia dla środowiska naturalnego i egzystencji przyszłych pokoleń. Wzrost konsumpcji społeczeństw powoduje wzrost popytu na różnego rodzaju dobra i usługi. Przedsiębiorstwa w celu zaspokojenia zwiększonego popytu wytwarzają coraz to większe ilości produktów. Zwiększona produkcja wymaga zapewnienia surowców i materiałów potrzebnych do produkcji, energii, wody czy paliw. Z jednej strony rosnący popyt przyczynia się do osiągnięcia celów ekonomicznych przedsiębiorstw, a z drugiej stanowi poważne zagrożenie dla środowiska przejawiające się między innymi w wzmożonej emisji gazów i szkodliwych substancji do atmosfery, odprowadzaniu ścieków przemysłowych, gromadzeniu odpadów produkcyjnych czy składowaniu i utylizacji zużytych produktów zwłaszcza tzw. e-produktów zawierających ołów, kadm, rtęć, bar, lit i nikiel.

Wzrost konsumpcji współczesnych społeczeństw nie jest jednym zagrożeniem, z jakim musi zmierzyć się ludzkość. Przeludnienie naszej planety, to kolejny problem oddziałujący na środowisko naturalne, który rodzi nie tylko skutki ekologiczne, ale też zdrowotne, społeczne i ekonomiczne. W 2010 roku liczba mieszkańców Ziemi szacowana była na około 6,9 miliarda osób, a w 2050 roku będzie ich 9,1 miliarda¹. Wzrost populacji ludzkiej pociąga za sobą wspomniany wcześniej wzrost konsumpcji, zwiększone zapotrzebowanie na czystą wodę i powietrze.

¹ Główny Urząd Statystyczny, Rocznik Statystyki Międzynarodowej, Warszawa 2010, s. 46.

Degradacja środowiska naturalnego przyczynia się do zmian klimatycznych. Średnia temperatura kontynentu wzrosła o ok. 1,4°C w porównaniu z okresem przed uprzemysłowieniem. Prognozy ostrzegają, że do roku 2080 może ona wzrosnąć nawet o 4,4°C. Co gorsza, średnie temperatury w obszarach polarnych rosną w tempie dwa razy szybszym niż średnia światowa. Ilość CO₂ i metanu wykracza znacznie poza granice naturalnych wahań obserwowanych w skali ostatnich 500 tysięcy lat. Wielu specjalistów stoi na stanowisku, że należy dołożyć wszelkich starań, aby wzrost średniej temperatury na Ziemi nie przekroczył 2°C w porównaniu z erą przedprzemysłową². Pomimo postanowień i zobowiązań Protokołu z Kioto, którego głównym celem jest walka z globalnym ociepleniem poprzez redukcję emisji gazów cieplarnianych do atmosfery, wiele sektorów gospodarki, od przemysłu poczynając a na motoryzacji i transporcie lotniczym kończąc, bynajmniej nie zmniejsza swojej emisji gazów cieplarnianych, a należy pamiętać, że niektóre z nich mogą się utrzymywać w atmosferze kilkadziesiąt tysięcy lat³. Światowy przemysł wykorzystuje około 50 tysięcy różnych związków chemicznych. Ekspozycja na zanieczyszczenia jest przyczyną jednej czwartej wszystkich zachorowań, same zanieczyszczenia powietrza każdego roku powodują przedwczesne zgony ponad 2 milionów ludzi⁴.

Wzrost konsumpcji społeczeństw, przeludnienie Ziemi, czy zmiany klimatyczne w skutek degradacji środowiska naturalnego, to tylko jedne z problemów, z jakimi musi uporać się współczesna ludzkość. W tabeli 1 zaprezentowano zagrożenia społeczno-środowiskowe.

Tabela 1. Globalne zagrożenia społeczeństw

Globalne zagrożenia	
Zagrożenia społeczne	Zagrożenia środowiskowe
<ul style="list-style-type: none"> - ubóstwo, - głód, niedożywienie, - bezrobocie, - wyzysk (niesprawiedliwe wynagrodzenie, zatrudnianie dzieci, niegodne warunki pracy), - uzależnienia, - przestępczość, - zawirowania polityczne (konflikty zbrojne), - niesprawiedliwość społeczna, - wykluczenie społeczne, - rozwarstwienie społeczne (podział na biednych i bogatych) 	<ul style="list-style-type: none"> - nadmierna eksploatacja surowców, - zwiększone zużycie wody, energii, paliw, - emisja do atmosfery szkodliwych gazów i substancji, - zanieczyszczenie wody i gruntu, - kurczenie się obszarów leśnych i uprawnych, - wzrost liczby upalnych dni, - wzrost poziomu mórz, - powodzie, - susze, - anomalie pogodowe (huragany)

Źródło: opracowanie własne.

² Raport o stanie środowiska świata (Global Environment Outlook, GEO-4), <http://www.gios.gov.pl>

³ Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzony w Kioto dnia 11 grudnia 1997 r. (Dz.U. 2005 nr 203 poz. 1684).

⁴ Raport o stanie środowiska świata..., dz. cyt.

Zahamowanie postępującej degradacji środowiska naturalnego powinno być priorytetem rządów państw rozwiniętych i rozwijających się. Zmiana toku myślenia powinna nastąpić również w odniesieniu do kadry zarządzającej przedsiębiorstwami produkcyjnymi. Personel pracowniczy od najwyższego szczebla poprzez szczebel wykonawczy powinien w miejscu pracy przyczyniać się swoją postawą do ochrony ekosystemu. Oszczędność energii, wody, paliw, maksymalne wykorzystanie materiałów do produkcji oraz odpowiednie zagospodarowanie odpadów produkcyjnych, to tylko jedne z praktycznych rozwiązań mogących wpłynąć na poprawę kondycji środowiska naturalnego. Od zachowań polityków, menadżerów przedsiębiorstw, personelu pracowniczego średniego i niższego szczebla, a przede wszystkim od samych konsumentów zależy kondycja środowiska naturalnego naszej planety. Świadomość chronienia przyrody powinna być upowszechniana także wśród dzieci począwszy od edukacji przedszkolnej i szkolnej. Zakorzenie w świadomości najmłodszych potrzeby ochrony środowiska będzie procentowało w życiu dorosłym, w miejscu pracy i z pewnością wartości te będą przekazywane następnym pokoleniom. A. Pabian pisze: „związek człowieka z naturą jest asymetryczny: natura może istnieć bez człowieka, lecz człowiek nie przetrwa bez natury”⁵. D. Fuller wzywa do bezwzględnej poszanowania ekosystemu przez światowe gospodarki. Autor nie sugeruje, lecz ewidentnie nakazuje chronienie środowiska naturalnego. Uważa, że o ile nie zostaną podjęte odpowiednie działania w celu kontroli i redukcji kosztów ekologicznych, nie będzie możliwy zrównoważony rozwój. Powstrzymanie degradacji ekosystemów Ziemi nie jest tym, co powinno być zrobione, według Autora to musi być zrobione⁶.

Współpraca międzynarodowa na rzecz ochrony środowiska naturalnego

Problemy ekologiczne, a także społeczne należy rozpatrywać w szerszej skali, tzn. w międzynarodowej lub globalnej. Skupianie się jedynie na obszarze lokalnym, regionalnym czy nawet krajowym nie jest w pełni właściwe. Emitowane do atmosfery substancje i gazy, czy ścieki do ciągów wodnych nie uznają granic. Rozwiązywanie problemów środowiskowych powinno następować w oparciu o szerszą międzynarodową lub nawet globalną współpracę w tym zakresie. Współczesna ludzkość stoi przed koniecznością rozwiązania kilku ważnych i trudnych problemów⁷:

- zachowanie wysokiej jakości oraz produktywności naturalnych zasobów środowiska,
- przezwycięzenie ubóstwa stale powiększającej się liczby ludności w krajach rozwijających się,
- realizacji zasad zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*), gdzie ochrona środowiska powinna stanowić nieodłączną część procesów wzrostu i rozwoju społeczno-gospodarczego.

⁵ A. Pabian, *Rola Internetu w tworzeniu zrównoważonego społeczeństwa przyszłości*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2012, nr 703, s. 793.

⁶ D. Fuller, *Sustainable Marketing. Managerial-ecological issues*, SAGE, California 1999, s. 9.

⁷ *Geografia gospodarcza świata*, praca zbiorowa pod red. I. Fierli, PWE, Warszawa 2003, s. 29.

Realizacja zadań dotyczących ochrony środowiska naturalnego będzie możliwa poprzez wspólną pracę narodów. Jednakże ze względu na interesy narodowe niektórych państw istnieje niebezpieczeństwo rozbieżności, co do osiągnięcia wyznaczonych celów. Przykładem może być nieratyfikowanie Protokołu z Kioto przez niektóre kraje uprzemysłowione takie np. jak USA, czy Australia.

Problematyka ochrony środowiska była podejmowana już wcześniej. W 1972 roku w Sztokholmie odbyła się konferencja ONZ na temat „Środowisko Człowieka” (United Nations Conference on Human Environment – UNCHE). W konferencji brało udział 113 przedstawicieli krajów świata oraz reprezentacje licznych organizacji międzynarodowych i pozarządowych. Konferencja miała na celu dokonanie analizy wpływu działalności człowieka na środowisko naturalne. Na podstawie raportu sporządzonego w 1971 roku przez B. Ward i R. Dubos zawierającego wyniki badań dotyczących zanieczyszczeń i zagrożeń środowiska naturalnego przedstawiciele krajów rozwijających się uczestniczący w konferencji, sceptycznie podchodzili do problematyki ochrony środowiska uważając, że większym i ważniejszym problemem jest ubóstwo w ich krajach niż zanieczyszczenie środowiska naturalnego. Spotkanie na I Szczycie Ziemi w Sztokholmie zaowocowało przyjęciem 26 zasad, którymi powinna kierować się ludzkość, aby chronić środowisko. Ustalone i przyjęte w Sztokholmie zasady stały się wytycznymi dla rządów państw w kwestii współpracy w obszarze ochrony środowiska naturalnego. Deklaracja Sztokholmska odegrała ważną i istotną rolę w kształtowaniu się internacjonalistycznego ruchu na rzecz ochrony środowiska. Debata sztokholmska była jedną z wielkich międzynarodowych konferencji poświęconych ochronie przyrody. Następne spotkanie poświęcone ochronie środowiska odbywały się między innymi dwukrotnie w Rio de Janeiro w 1992 i 2012 roku⁸.

Szeroka globalna dyskusja na temat ochrony środowiska naturalnego zapoczątkowała powstanie koncepcji zrównoważonego rozwoju. Za początek jej powstania można uznać postanowienie ONZ z 1968 roku. Koncepcja zrównoważonego rozwoju była omawiana na Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 roku oraz na szczycie w Kioto w 1997 i The Hague w 2000 roku⁹.

F. Belz i K. Peattie twierdzą, że istnieje wiele różnych podejść istoty zrównoważonego rozwoju. Autorzy prezentują koncepcję *hard sustainability*, która (skupia się na zachowaniu jakości środowiska poprzez ochronę tego środowiska w wyniku racjonalnie prowadzonej działalności gospodarczej) oraz *soft sustainability*, która (koncentruje się na zapewnieniu, że rozwój gospodarczy może być utrzymywany poprzez ograniczenie oddziaływania na środowisko naturalne i społeczeństwo)¹⁰.

Funkcjonowanie przedsiębiorstw w otoczeniu naturalnym

Działalność gospodarcza przedsiębiorstw produkcyjnych, produkcyjno-handlowych, czy usługowych uzależniona jest od dostępności i wykorzystania surowców naturalnych, zasobów środowiskowych i innych dobrodziejstw Ziemi,

⁸ M. Kulesza, *Zrównoważony rozwój z perspektywy historycznej*, Zeszyty Naukowe Instytutu Zarządzania i Marketingu Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2010, nr 4, s. 19-22.

⁹ K. Lee, S. Carter, *Global Marketing Management*, Oxford University Press, New York 2009, s. 97.

¹⁰ F.M. Belz, K. Peattie, *Sustainability Marketing. A Global Perspective*, J. Wiley&Sons, 2010, s. 12.

bez których niemożliwe jest rozpoczęcie procesów produkcyjnych w wielu gałęziach gospodarki kraju. H. Rogall do zasobów naturalnych zalicza wszystkie składniki przyrody, które zostały podzielone na cztery kategorie¹¹:

- zasoby odnawialne, wyczerpujące się po przekroczeniu poziomu regeneracji: zwierzęta i rośliny (różnorodność gatunkowa),
- nieodnawialne surowce i nośniki energii pierwotnej (węgiel, ropa naftowa i gaz ziemny): nie odnawiają się one w dostępnej dla człowieka perspektywie czasowej i dlatego ich brakuje,
- zasoby quasi-niewyczerpalne (przynajmniej w dostępnej dla człowieka perspektywie czasowej), takie jak słońce, wiatr, pływy morskie, energia cieplna z wnętrza Ziemi,
- podstawowe elementy środowiska naturalnego: gleba, woda, powietrze.

Przedstawiony podział zasobów naturalnych wskazuje, że nie wszystkie dobra natury charakteryzują się nieskończonością. Z tego względu istnieje konieczność racjonalnego i zrównoważonego nimi gospodarowania.

W obliczu obserwowanego wzrostu demograficznego na świecie i konsumpcyjnej postawy społeczeństw wysokorozwiniętych nie będzie to łatwe zadanie. Zwiększający się przyrost naturalny ludności pociąga za sobą zwiększenie popytu na różnego rodzaju produkty i usługi, a to z kolei przykładem jest na zwiększone zapotrzebowanie przedsiębiorstw na surowce naturalne potrzebne do produkcji wyrobów, na które istnieje popyt. Przedsiębiorstwa w celu zaspokojenia popytu zwiększają produkcję i czerpią więcej surowców, energii, wody i paliw niezbędnych w procesach produkcyjnych. Zwiększona aktywność gospodarcza przedsiębiorstw negatywnie wpływa na stan środowiska naturalnego powodując jego degradację. Do zwiększenia popytu na różnego rodzaju produkty przyczynia się także konsumpcyjna postawa społeczeństw. Konsumentci dokonują zakupów w sposób nieprzemysłany kupując większe ilości produktów niż potrzebują, co powoduje nie tylko zwiększenie popytu, ale także rodzi problemy z późniejszym składowaniem i utylizacją niepotrzebnych, zużytych wyrobów. Z jednej strony wzrost popytu na produkty i usługi jest pożądaną tendencją przez przedsiębiorstwa produkcyjne i usługowe, lecz z drugiej stanowi poważne zagrożenie dla natury i egzystencji człowieka. W rozwiązaniu pojawiających się dylematów o charakterze społeczno-ekologiczno-ekonomicznym pomocne może być postępowanie przedsiębiorstw według zasad zrównoważonego rozwoju, które uwzględniają aspekty społeczne i ekologiczne przy jednoczesnym zapewnieniu korzyści finansowych przedsiębiorstwom.

Podjmując rozważania na temat roli środowiska naturalnego w działalności biznesowej należy także zwrócić uwagę na marketing przedsiębiorstw, który jest filozofią postępowania podmiotów gospodarczych. To właśnie poprzez systemy marketingowe większość potrzeb ludzkich oraz potrzeb psychologicznych jest zaspokajana. Marketing napędza światową ekonomię i pozostawia wielki ślad zarówno w środowisku jak i w społeczeństwie. B. Emery wyraża pogląd, że jeżeli społeczeństwa będą żyć zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju, to doświadczą pewnego rodzaju zmian, szczególnie jako konsumenci. Przyjęcie koncepcji zrównoważonego rozwoju przez przedsiębiorstwa będzie

¹¹ H. Rogall, *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Zysk i S-ka, Poznań 2010, s. 62.

miało dla nich kluczowe znaczenie w najbliższej dekadzie. Autor twierdzi dalej, że marketing nie może ignorować wyzwań stawianych przez idee zrównoważonego rozwoju. Według autora niektórzy wciąż sądzą, że marketing stoi w sprzeczności ze zrównoważonym rozwojem. Jest to często spotykane założenie, że marketing i zrównoważony rozwój stoją w konflikcie interesów ze względu na to, że marketing dotyczy sprzedaży, a idea zrównoważonego rozwoju dotyczy mniejszej konsumpcji¹².

Podsumowanie

Rozwój ekonomiczny, społeczny i gospodarczy świata jest nieunikniony. Współczesna ludzkość będzie w coraz szybszym tempie dążyć do podwyższenia jakości i standardów życia. Nadmierna konsumpcyjna i roszczeniowa postawa obywateli świata stanowi poważne zagrożenie dla ekosystemu naszej planety, a tym samym dla nas samych. Nadmierna eksploatacja bogactw naturalnych Ziemi doprowadzi do ich wyczerpania, co w konsekwencji stanowi zagrożenie dla ludzi i przyszłych pokoleń. Należy pamiętać, że niektóre surowce naturalne są nieodnawialne, a ich zasoby są szacowane na kilka - kilkadziesiąt lat.

W celu ograniczenia degradacji środowiska naturalnego w skutek niszczycielskiej działalności człowieka należy podjąć działania na rzecz zmiany postaw społeczeństw konsumpcyjnych w społeczeństwa zrównoważone. Maksymalizacja zysków przedsiębiorstw w skutek zwiększenia produkcji i sprzedaży dóbr w celu zaspokojenia wzrastającego popytu, nie może być nadrzędnym celem podmiotów gospodarczych. Z tego względu należy ograniczać popyt właśnie poprzez przekształcenie społeczeństw konsumpcyjnych w społeczeństwa zrównoważone. Tworzenie zrównoważonego społeczeństwa jest trudnym zadaniem, ponieważ wymaga głębokich zmian w zachowaniu i sposobie myślenia obywateli. Przedstawiony pogląd może budzić pewne wątpliwości i zastrzeżenia zwłaszcza wśród przedstawicieli biznesu. Rozwiązaniem tego problemu jest uwzględnienie aspektów środowiskowych i społecznych w działalności gospodarczej przedsiębiorstw przy jednoczesnym zaspokojeniu celów finansowych organizacji.

Problemy środowiskowe, ale także i społeczne – głód, ubóstwo, bezrobocie, rozwarstwienie społeczne czy konflikty zbrojne wymagają zdecydowanej i efektywnej reakcji przywódców państw oraz menadżerów zarządzających wielkimi organizacjami gospodarczymi. Nie bez znaczenie pozostaje postawa i zachowanie konsumentów. Od tego, w jaki sposób będziemy korzystać z dobrodziejstw Ziemi, zależy byt nas samych i przyszłych pokoleń.

Bibliografia

Główny Urząd Statystyczny. Rocznik Statystyki Międzynarodowej, Warszawa 2010. Raport o stanie środowiska świata (Global Environment Outlook, GEO-4), <http://www.gios.gov.pl>

¹² B. Emery, *Sustainable marketing*, Pearson, Edinburgh 2012, s. 5.

- Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzony w Kioto dnia 11 grudnia 1997 r. (Dz.U. 2005 nr 203 poz. 1684)
- Pabian A., *Rola Internetu w tworzeniu zrównoważonego społeczeństwa przyszłości*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2012, nr 703.
- Fuller D., *Sustainable Marketing. Managerial-ecological issues*, SAGE, California 1999.
- Geografia gospodarcza świata*, praca zbiorowa pod red. I. Fierli, PWE, Warszawa 2003.
- Kulesza M., *Zrównoważony rozwój z perspektywy historycznej*, Zeszyty Naukowe Instytutu Zarządzania i Marketingu Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2010, nr 4.
- Lee, K., Carter S., *Global Marketing Management*, Oxford University Press, New York 2009.
- Belz F.M., Peattie K., *Sustainability Marketing. A Global Perspective*, J. Wiley&Sons, 2010.
- Rogall H., *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Zysk i S-ka, Poznań 2010.
- Emery B., *Sustainable marketing*, Pearson, Edinburgh 2012.